

„Vene küsimuse“ kahest lavastusest

„Vene küsimuse“ „Estonias“ Vanemuise näidatavate kunstnikute

on näiden-estanud ja edas: oel-optimistlik ja K. Irdi tud. Alus-rajatud, on tusedki tshemalt lamme kum-eredamaid ture, mis teise töötü-

Vene küsi- disel noo- ebaühtla- os-eis „Es- uses. See- hul ebaõig- magi teat- rahel. Puu- arelt osalt arvele, ei onistust ja tav jälgida maski la-

nestumisel ants Esko- kujul, siis teatriela- ge sealse Irdi — ar- kimisvää- teist on õi- g haaravalt ist on oma Eskola ja palges on erivarjun- sid Smithi

di tõlgitsu- Smith saab ustest ning use abiga, ilmselt tu- noot lööb lavaleilmu- tunnetame teils Mac- kasvasvat jät- tedaks pro- istu, mille tud. Smith- gseile näh- ega püüa tah. Pet- ja rahul- nis määrab mis ja pisut tül-

evastu nii ishettek ju- Vähemalt e tema käi- lteid, mis st ajakirja- ee pole ere arab Smith- esel lavale- erimist me si.

Smithi ausus pannakse raskete katsetusele. Tal tuleb vastamisi seista ühelt poolt ahvatlevate, isiklikke mugavusi ja näilikult ka õnne tootavate dollari- tega, teiselt poolt tööga, mida tal tu- leks nende meelitavate dollarite saami- seks moonutada Tõe jõud on tugevam. Smithile saab selgeks, milliseks lurju- seks on teda tahetud teha, ja siit hak- kavad avanema Smithi silmad. Temas tärkab protest mis viib ta Ameerika kahepalgelisuse tunnetamisele.

Kui Smith-Eskola ennekõike tajub mõistusega: et Gouldid ja MacPhersonid on mitte üksnes Venemaa vaid ka kõigi siiralt rahuliku elu poole püü- vate ameeriklaste vaenlased, siis Smith- Irdil on siin kaasas õige tugev tunde- noot. Erineva mulje jätab seetõttu näi- teks kummag Smithi kohtumisesteen MacPhersoniga näidendi viiendas pil- dis. Smith-Eskola puhul tundub, et ta on olukorrast üle, sest ta mõistab, et ei saa olla mingisugust kompromissi ja et talle on selge seegi, milline võitlus teda ees ootab Smith, võrreldes kaju- ga, keda me esimeses vaatuses näeme, on juba siin peavõrra kasvanud ja seda ei täienda enam oluliselt viimane pilt. Smith-Eskolale on selge Ameerika töö- line ilme. ta on saavutanud tasakaalu iseendaga ja seetõttu me näeme teda kindlana ning rahulikuna viimases pil- dis. Tal on valus, kuid ta näeb oma isiklikke kaotusi, oma isiklikku õnnetust kaasaegse Ameerika taustal. Ta mõis- tab oma olukorra paratamatust, seda sügavat lõhet, mis eraldab ühti ja teisi ameeriklasi. See mõistmine muu- dab ta võitlejaks, kellega ühinevad paljud miljonid ameeriklased, ja see viib Smithi optimistliku lõppmonoloogi- ni.

Smith-Irdil pole viiendas pildis üks- nes selgunud MacPhersoni ja Gouldi alatus, ta ei mõista neid üksnes hukka kui Ameerika vaenlasi, vaid nad on tal- le vastikud, ta põlgab neid kogu oma aususe ning õiglustunde nimel. Kui Smith-Eskola puhul näib, et ta on jõud- nud enda ja oma olukorra suhtes täie- likule selgusele, siis Smith-Irdi juures on rohkem tunda seda sügavat protes- ti, mis on surutud tema napsionalisuse ning vaikimise taha.

Smith-Eskola pääseb viimases pildis rohkem maksvusele kui kindlale seisu- kohale jõudnud inimese, keda ei suu- da murda üksteisele järgnevat valusad hoobid. Smith-Irdi juures tundub aga, et need üksteisele järgnevad läbielamu- sed viivad ta kindla otsustuseni. „Vanemuise“ lavastuse on ilmekalt näida- tud olukorda, millesse inimene võib sat- tuda, kelle ausus asetab ta vastamisi Hearsti Ameerika esindajate huvidega. Smithil tuleb järjetult vastu võtta ränki lööke ja K. Irdi tõlgituses me tunneme, kuidas Smithil on raske, kui- das ta kannatab. Näitleja annab siin väga haarava tõlgituse. Ühtlasi aga kasvab kaju pidevalt. Ta ei asetu kat- sumustele vastu mõistusejõuga, nagu see näib olevat Smith-Eskola puhul, vaid ta elab saadud hoobid läbi tugeva tundejõuga ja karastub oma kannatus- te kaudu võitlejaks. Me tunneme seda kasvu teatrisaalis istudes, ehkki Irdi väl- jendumine on kogu viimase pildi kestel äärmiselt napp, ja tuleb imetelda seda sisemist jõuküliust, millega kaju kasv

edasi õeldakse. Kaju elab kogu aja sel- gelt meie silme ees ja kui Smith-Irdi jõuab lõppmonoloogi, siis ei üllata see meid, vaid meile tundub, et Smith poleks saanudki teisiti vastata odavat põnevusuudist tagaajavale reporterile, kui ta seda teeb Smith-Irdi räägib oma sõnu ühelt poolt nagu Hardyle diktee- rides, teiselt poolt nagu kinnituseks iseendale Smith-Irdi räägib rahulikult ja häält kõrgendamata, kuid sügava veendumusega. Inimesena, kellel on kind- del eesmärk silme ees, ja me usume siin täielikult Smith-Irdi sõnu.

Eskola tõlgituses näib, et monoloog ei liitu niivõrd orgaaniliselt eelnenule. Kaju kasv viimase pildi kestel on väiksem ja tunne mis võiks olla kande- jõuks monoloogile, on märksa nõrgem. Seetõttu tundub, et näitleja otsib abi välistest vahenditest, hääli ja žestid, selleks, et lõppmonoloogis mõjule pää- seda. Kui Eskola annab Smithina kogu näidendi kestel realistliku, väljendus- laadilt lihtsa ja kuni detailideni elava kaju, siis on ta seda küll suhteliselt kõi- ge vähem lõppmonoloogi esitamisel.

Erivarjunditega Smithi osatõlgituste kõrval on omavahel mitmeti erinevad mõlemad Jessied „Estonias“ Heli Viisimaa ja „Vanemuises“ Elo Tamuli tõlgituses. Heli Viisimaa Jessies on rohkem igatsus selle „väikese õnne“ järele, mis vajab mugavat kodu, head äraelamist ja seltskondlikku positsioo- ni. Ilma kõige sellela puruneb „õnn“, ja esimene tuulehoog pühib laiali Jessie ehk küll siira, kuid välistest teguritest oleneva armastuse H Viisimaa tõlgi- tuses jääb mulje, et Jessie otsustab Smithi juurest lahkuda, valmib juba kuuenda pildi lõpul. Jessie ei jaga siin Smithi muret, vaid mõtle rohkem en- dale, ja see rõhutab, et Jessie armastus Smithi vastu pole kantud tõeliselt suu- rest tundest, vaid märksa enam igatsu- sest „oma enese väikese õnne“ järele.

Jessie-Tamuli tunne näib olevat ilm- selt tugevam. Mainitud stseenis ei mõt- le Jessie-Tamul enesele, vaid ta elab kaasa oma mehe muredele ja püüab neid jagada antud hetkel, kuid samuti lootusega seda ka tulevikus teha. Kuid Jessie hindab end siin üle ta osutub märksa nõrgemaks kui ta arvab. Ta tunneb seda ise ja teades ette, et ta ei suuda vältida tülisid mis tekivad Smithiga puudust jagades, otsustab Jes- sie lahkuda. Ta ei taha näha oma ar- mastust purunemas igapäevastes väik- lastes näakklemistes ja selleks, et säili- tada oma armastust või vähemalt head mälestust sellest, läheb Jessie ära Smithi juurest Jessie-Tamul armastab süga- valt Smithi kuid ometi ei saa ta jääda edasi tema kõrvale. Jessie traagika, vastuolulisus tema tunde ja tema ole- muse, harjumuste ja õnnemõiste vahel olid siin selgel' ning siira elamusega edasi antud.

MacPhersoni ja Gouldi osades, keda kehastasid „Estonias“ ENSV rahvanäi- leja Paul Pinna ja Hugo Malmsten, näeme „Vanemuise“ laval Aleksander Mältonit ja Enn Valdret. Võrreldes mõ- lemaid MacPhersoni jäi mulje, et kui P. Pinna poolt antud kaju oli väliselt ilmekam, siis A Mältoni tõlgituses voi- maldas meile rohkem kaju sissenäge- mist. Gouldidest on H Malmsten kaht- lemata nüansirikkam, kuna E Valdre

osakujutamises domineerib rohkem ühtlane toon. Kuid see toon on küllalt- ki õigesti valitud ega sula õulistes joontes ühte MacPhersoni osakujundu- sega (millist kartust on avaldatud H. Malmsteni tõlgituse puhul). Kõrvuta- des mõlemad Gould: mõjub E. Vald- re poolt antud kaju tuimemana, iga- suguse tunde ning õiglusemõiste kaotanud inimesena, kelle kogu ole- muse, käitumise ja naeratuseni näol dikteerivad rahamahhinatsioonid. E. Valdre Gould hoolimata kaju üksik- asjalikumast väljajoonistuse puudumi- sest, mõjub vastikumana ning omajagu jälgimana, kui seda on H. Malmsteni Gould.

ENSV teenelise näitleja Hugo Lauri väga ilmekalt, kuid elulise lihtsusega antud Morphysi jäi tunduvalt maha sama kaju tõlgitus Arnold Kasuka poolt. Kui H Lauri juures kasvab esile Morphy sügav inimlikkus, kui seda kä- jastus rohketest detailidest, siis A. Ka- suka mängus jäi esile toomata Morphy kui rahavõimust orjastatud inimese traagika. A. Kasuka Morphys ei puudu valulik alatoon, kuid see jääb liigselt ükskõikse, ümbritsevale elule käega löömise varju. Kujus avalduv vastuolu- lisus iseendaga ei pääse mõjule välise hoia ku tagant.

Kahest Magist (Astrid Lepa „Estonia“ ja Salmel Kuik „Vanemuises“) oli suurema sisemise kindlusega ja kon- tuuriteravamalt joonistatud S. Kui- gi poolt antud kaju. Pahempoolse ajalehe toimetajana, kelle võitlemisses, ehkki taganedes, Ameerika parema pal- ge eest me võime uskuda, veenis meid rohkem ENSV teeneline näitleja Albert Uksipi kui Benno Mikkali tõlgitus. Hardydest oli värvieredam ja ühtlasi vastikum Ruut Tarmo oma osatõlgi- tuses. Elmar Kivilo seevastu oli Har- dyna lihtsam ja oma olemuse när- suses, selle kunagi tema hinges olnud aumõiste pärast, rohkem valitsevat ra- havõimu süüdistav Kessleritest oli Aleksander Randviiru poolt antud ku- ju süngem ja jõulisem. See oli kirjasta- ja-suurärimees kes ei raatsi oma vanusest ja viletsast tervisest hoolimata loobuda mõnestki oma sissetulekust, et selle teoga astuda sammukese inimli- kuma mõistmise poole. Võrreldes A. Randviiru tõlgitusega mõjus Ants Toigeri Kessler rohkem raugana, kes ei suuda enam hästi sammu pidada võistluses oma konkurentidega. Me usume siin et Kessler tuli (rohkem kui „Estonia“ laval) kohtamisele sümpaa- tiast Smithi vastu kuid meile on sama- võrra selge et Kessler peab Smithi et- tepaneku tagasi lükkama. Sest ehkki juba hauaäärel seisja pole midagi eba- loomulikumat kui et Kessler võiks ära ütelda talle kasulikest äriisist tehni- guist ja riskeerida talle kahjulike ope- ratsioonide arvel.

Üldmuljena eespoolnimetatud „Vene küsimuse“ lavastusist võib öelda, et need on kaks lavaloomingut kus näi- dendid tuum on selgelt ning haaravalt esile toodud. Milliseid värvitööne ja varjundeid üks ja teine lavastaja või näitleja seejuures on valinud, sellest olenevad erinevused mõlema lavastuse vahel. Nii „Estonia“ kui ka „Vanemuise“ lavastust eraldi vaadates tuleb kumbagi neist hinnata tubliks töösa- vutuseks. K. Kask